

TALABALAR ORASIDA AXLOQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-FALSAFIY ASPEKTLARI

Ahmedova Saodat Qodirovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti erkin tadqiqotchisi

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЭТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СРЕДИ СТУДЕНТОВ

Ахмедова Саодат Кадыровна

независимый исследователь Термезского университета экономики
и сервиса

SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF ETHICAL CULTURE AMONG STUDENTS

Ahmedova Saodat Kadirovna

independent researcher of Termiz University of Economics and Service

saodat@mail.ru

<https://orcid.org/0080-0214-0324-024x>

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarini ta'lim va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash masalalari hamda mamlakatimizdagi ta'lim tizimining asosiy talablari, dolzarb vazifalar, islohotlar zamirida erishilayotgan yuksak natijalar va yoshlarni ma'naviy – axloqiy tarbiyasini shakllantirishda sharq mutafakkirlarining g'oyalarining amaliy ifodasi va pedagogik xususiyatlari bayon etilgan.

Kalit so'z: ta'lim, tarbiya, yoshlar, axloqiy tarbiya, islohot, odob-axloq, xalq, madaniyat, inson, axloqiy madaniyat, ma'rifat.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы воспитания молодежи в плане образования и духовно-нравственного воспитания, а также основные требования системы образования в нашей стране, текущие задачи, высокие результаты, достигнутые в ходе реформ, и практическое выражение идей восточных мыслителей. в формировании духовно-нравственного воспитания молодежи описаны педагогические особенности.

Ключевые слова: образование, воспитание, молодежь, нравственное воспитание, реформа, нравы, народ, культура, человек, нравственная культура, просвещение.

Abstract: In this article, the issues of educating young people in terms of education and spiritual and moral education and the main requirements of the education system in our country, current tasks, high results achieved under the reforms and the practical expression of the ideas of eastern thinkers in the formation of spiritual and moral education of young people and pedagogical features are described.

Key words: education, training, youth, moral education, reform, manners, people, culture, human, moral culture, enlightenment.

Kirish. Inson – bu yorug' olamdagi jamiki jonzotlar ichra eng mukarrami. Odamzod yaralganidan buyon unga axloq va ma'naviyat hamroh bo'lib kelyapti. Biz esa dunyodagi axloqni o'ta yuksak darajalarga ko'targan xalqmiz. Chunki

milliy qadriyatlarimizning mag'zi-mag'zida aynan axloqiy tarbiya yotadi.

Xalqning bashariyat tamadduniga qo'shgan hissasini, shartli ravishda, «axloq» va «ma'naviyat» deb olsak, bu jihatdan biz yer yuzining sanoqli davlatlari safida ekanimiz ayonlashadi.

Ma'naviyatning odamiylik, odob-axloq, oilaviy munosabatlar, poklik, mehr-muruvvat jihatlari inobatga olinsa, dunyo avval bizga yetib olsin, deydigan darajada buyuk axloqqa ega xalqmiz. Yoshlarning axloqiy tarbiyasini rivojlantirish va axloqiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirish bizning oldimizdagi dolzarb vazifa hisoblanadi. Axloqiy tarbiya shaxsning jamiyat axloqiy tajribalarini egallashi va bu tajribalardan boshqa odamlar bilan bo'lgan munosabatlarida foydalanishi, o'z-o'zini muntazam takomillashtirib borishi singari jihatlarni o'z ichiga oladi. Demak, axloqiy tarbiya masalasiga e'tibor berishimiz va uning elementlarini aniqlab olishimiz muhimdir [1]. Axloqiy jihatdan yetuk tarbiyalangan shaxs axloqiy madaniyatga ham ega bo'ladi. Axloqiy madaniyat axloqiy hayotning ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish va kishilarni tarbiyalash maqsadidagi ishlov berib yaratilgan qismi bo'lib, u axloqiy hayotning substansiyasi, ya'ni asosi hisoblanadi. Axloqiy madaniyatni substansiya sifatida tashkil etuvchi substansional elementlar, birinchidan, axloqiy madaniyat sifatidagi inson, ikkinchidan, insonlarning axloqiy ehtiyojlari, uchinchidan, axloqiy ehtiyojlarni anglash zaruriyatidan kelib chiqadigan va axloqiy maqsad, reja kabilarni o'z ichiga olgan. Ularning bir butunligidan axloqiy turmush tarzi, individual axloqiy munosabatlar, axloqiy tendensiyalar va xulq shakllanadi.

Adabiyotlar tahlili. Axloqiy madaniyatning sistemasini tashkil etuvchi bosh substansional elementini tahlil qiladigan bo'lsak, B.Sh.Mamarasulov: "...barcha jamiyatlar va insoniyat taraqqiyotining hamma bosqichlarida, ijtimoiy o'zgarishlar zamirida boshqa jonzotlardan o'zining ongi va tafakkuri bilan tubdan farq qiladigan va maqsadga muvofiq faoliyatni amalga oshiradigan inson ijtimoiy hayot sub'yekti hisoblanadi". Markaziy Osiyo buyuk qomusiy olimi, Beruniyning chuqur falsafiy kuzatishlariga e'tibor bersak, Beruniy yoshlarini ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash masalalari to'g'risidagi falsafiy qarashlarining o'rni beqiyos. Kishilarning jamiyatga birlashishi urushlar va kuch ishlatish natijasida hamda odamlarning o'z ehtiyojlarini qondirishga bo'lgan intilishlari tufayli kelib chiqadi. U kishilarning mavjudligi va kamolot topishi uchun zarurdir [3]. Beruniy bilimidan ma'rifatli yetuk odamning obrazini tasvirlar ekan, bunday deydi: «Har kimki ilm hikmatni o'rganmagan desa, uni

yoshligidan boshlasin, sog'-salomatligi yaxshi bo'lsin, yaxshi ahloq vaodobi bo'lsin, so'zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo'lsin, barcha qonun – qoidalarni bilsin, bilimdan va notiq bo'lsin, ilmi va dono kishilarni hurmatqilsin, ilm vaahli ilmdan mol – dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to'g'risida bilimga ega bo'lsin». Bu fikrlardan Beruniyning ta'lim-tarbiyada yoshlarni mukammal inson qilib tarbiyalashda xususan, aqliy-axloqiy tarbiyada alohida e'tibor berganligi ko'rinib turibdi, uning e'tiqodicha, bilim, ma'rifat, albatta yaxshi axloq bilan bezatmog'i lozim, aks holda kutilgan maqsadga erishilmaydi, bola yetuk bo'lib yetishmaydi deb ta'kidlagan. Mutafakirimiz Abdulla Avloniy ta'kidlaganidek Tarbiya bizlar uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir. Yaxshi tarbiya ko'rgan odamning xislatlaridan biri, bunday odam o'z faoliyatida boshqalardan bir qadam oldinga o'tsa, darrov orqaga qaraydi, sheriklariga yordam qo'lini uzatadi, safini kengaytirib, yangi g'alabani ko'zlaydi [4].

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'z nutqida "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda kitobxonlikni keng targ'ib qilish, ma'naviy immunitetni yanada oshirish zarur", degan edi. Shu o'rinda davlatimiz rahbarining "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir, – Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz.

Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot.

Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat" deb ta'kidlagan fikrlari g'oyatda o'rinlidir.

O'zbekiston aholisining 60 foizdan ziyodini yoshlar tashkil etadi. Bu navqiron millat sifatida katta intellektual imkoniyatlar O'zbekistonda mavjud ekanligini ko'rsatadi. Yoshlik – bu axloqiy idealni izlash, maqsadlarni va hayotiy pozitsiyani shakllantirish, kasb tanlash, oilaviy hayotga tayyorgarlik pallasidir. Hayotga qadam qo'yayotgan yigit-qizlar uchun ular faoliyati foydali bo'lishigina emas, balki bu faoliyat o'z shaxsiy maqsadlariga muvofiqligi, hayot rejalarining amalga oshishiga mumkin qadar to'laroq ko'maklashishi ham g'oyat muhimdir.

Bugungi kunda jamiyatimiz oldida turgan asosiy vazifa mustaqil fikrlovchi erkin shaxsni shakllantirishdan iborat. Bu o'z qadr-qimmatini anglaydigan, irodasi baquvvat, iymoni butun, hayotda aniq maqsadga ega bo'lgan insonlarni tarbiyalashdan iborat. Bunday yoshlar uyushgan jamiyatni, ular barpo etgan ma'naviy-ruhiy muhitni soxtaaqidalar bilan buzib bo'lmasligiga ishonadilar.

Xorijdagi ayrim siyosiy kuchlar jamiyatimizning istiqboli bo'lgan yoshlarimizni o'z ta'siriga olishga urinayotgan ayni zamonda ta'lim-tarbiya tizimini yoshlar muammolarini hal qilishga qaratishimiz kerak. "Axloq" tushunchasi arabcha "xulq-atvor" degan ma'noni anglatadi. Axloq – ijtimoiy ong shakllaridan biri, ijtimoiy tartib-qoida bo'lib, bu tartib-qoida ijtimoiy hayotning barcha sohalarida kishilarning xatti-harakatlarini tartibga solish vazifasini bajaradi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish ijtimoiy tarbiyaning muvaffaqiyatini ta'minlovchi eng muhim omil hisoblanadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish murakkab jarayon bo'lib hisoblanadi. Bu jarayon nafaqat ijobiy xislatlarni shakllantirishni, balki salbiy sifatlarni bartaraf etishni, har qanday axloqsiz xatti-harakatlarga qarshi kurashga yoshlarni undashni ham ko'zda tutadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning mazmuni, avvalo, yoshlarning amaliy faoliyatlarida, o'qish, mehnat, jamoatchilik ishlarida, ularning xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtirishlarida namoyon bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etishning usul va vositalari juda xilma-xildir. Bunda ma'naviy-axloqiy mavzudagi suhbatlar katta ahamiyatga ega. Bunday suhbatlar mazmun jihatidan rang-barang bo'lishi mumkin. Shuningdek, ma'ruza, seminarlar, namuna ko'rsatish, uchrashuvlarni tashkil qilish usullaridan ham foydalanish mumkin.

Axloqiy tarbiyani tashkil etishda bolalarning yoshi, ularning shaxsiy axloqiy tajribalari, axloq sohasidagi o'zlashtirgan bilimlarning axloqiy talablari bilan munosabatini hisobga olish zarur.

O'zbekistonda ta'lim-tarbiya ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yish milliy va umuminsoniy qadriyatlarning barcha imkoniyatlaridan to'la va samarali foydalanishni taqozo qiladi. Jahon xalqlarining ilg'or madaniyati milliy ma'naviyatimizni yanada yuksak darajaga ko'tarishga ijobiy ta'sir etishi mumkinligini inkor etib bo'lmaydi. Ta'lim-tarbiya jarayonida boshqa xalqlar merosining ijobiy tomonlaridan qanchalik

foydalanmaylik, bari bir o'zbek milliy qadriyatlarini ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosi bo'lib qoladi.

Yoshlarni har xil salbiy oqimlarga kirib ketishini oldini olishda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'rni kattadir. Ma'naviy-axloqiy tarbiya jamiyat taraqqiyotida dalolatdir. "Avesto"ning tub ma'no mohiyatini belgilab beradigan "Ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal" degan tamoyil, hozirgi zamon uchun ham behad ibratli bo'lgan jamiyat hayotining ustuvor g'oyasi hisoblanadi. Ma'lumki, har qaysi millatning o'z afsonaviy qahramonlari, o'zi ardoqlagan kishilari bo'ladi. Xalq og'zaki ijodining noyob durdonalari bo'lgan "Alpomish", "Shiroq", "To'maris" dostonlari millatimizning o'zligini namoyon etadigan, avlodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan dostonlardir. "Alpomish" dostoni bizga vatanparvarlikni, o'z yurtimizni, oilamizni asrab avaylashni o'rgatadi. O'zbek millatida bolalarni faqat ota-onalar emas, balki qarindosh-urug'lari, mahalla ham tarbiyalaydi. Yoshlarning axloqiy qiyofasi shakllanishida hamma davrlarda ham atrof-muhit katta ta'sir ko'rsatib kelgan. Ko'p bolali oilalarda bolalar halol mehnat qilishga, ota-onasiga, qo'ni-qo'shniga yordam berishga yoshligidanoq odatlanadilar. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda yana bir mezon – muqaddas dinimiz ham yuksak ma'naviyatli shaxsni shakllantirishda katta ahamiyatga egadir. Din azaldan inson ma'naviyatining tarkibiy qismi sifatida odamzodni yaxshilik va ezgulikka chorlaydi. Din – inson ma'naviyati rivojlanishining muhim omili. Diniy qarashlarni kimlardir o'z xohishi va istagi bilan yaratgan emas. Har qanday diniy ta'limotlar jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichida obyektiv va subyektiv ehtiyojlar, zaruriyatlar asosida kelib chiqadi. Qur'on, hadislar, shariat qoidalari, islom huquqi asoslarida oldinga surilgan barcha g'oyalar zaminida ruhiy poklanish, iymon, e'tiqod bilan bog'liq bo'lgan dunyoviy muammolar o'rta qo'yilgan.

Xulosa. Axloqiy madaniyatni rivojlantirish bu sohada dunyo xalqlari to'plagan tajribalarini o'rganish va ijtimoiy hayotga tadbiq etish dolzarblik kasb etadi. Yoshlarni axloqiy madaniyatini shakllantirish va axloqiy tarbiya bo'yicha asosiy tadbirlarni oila va mehnat jamoalarida, xususan bolalar bog'chasi va umumiy o'rta maktablarida, oliy ta'lim muassasalarida yuksak darajada amalga oshirish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Данное произведение аль-Фараби будет цитироваться по изданию: Аль Фараби. Совершенный град//Ибрагим Т.К., Ефремова Н.В. Антология. Казань, 2009.

2. Қодиров М. Марказий Осиё, Яқин ва Ўрта Шарқнинг фалсафий тафаккури (ўрта асрлар). ТДШИ нашриёти. 2010.

3. Форобий. Фазилат. Бахт-саодат ва камолот. –Т.: Ёзувчи. 2002.25-26 б.

4. Хемраевна, М. Г., & Mirzaraximovna, A. B. (2022). Mutaxassislik bo'yicha adabiyotlarni o'qish va tushinish qobiliyatini rivojlantirish. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(1), 129-133.

5.Артикова Б.М. (2021). Укрепление основания железнодорожного пути при высокоскоростном движения поездов. Экономика и социум, 81, 492-494.

